

Сарацинка

Наталена Королева

...Я заснула на узбіччу Кунхуту.

Втомилася з радощів, що бачу знову цю улюблену країну. Втомилася, бо зрана, мов дитина, гасала по долинах, видиралась на скелі. Мусіла ж привітатися з квітами маку, що горів червоним жаром на узгір'ї, залитому немов праведною кров'ю. Треба ж було поздоровити й злотисті височенні деревії, в затінку яких перебігали гірські курчатка. Треба ж було усміхнутись і кизиловим кущам, вкритим рубіновими китицями наївно-дрібних ягідок, і червоно фіялковим скелям. Треба ж було салютувати вільним орлам, таким спокійно-плавким у високостях безхмарного неба. Мусіла простягти руки й до білого Алагезу, привітати й бурхливий Арпачай, куди ледве-ледве не урвалася з стрімкої кручі. І два далекі, сивоголові Арарати так само чекали мого дружнього привітання. Треба було надихатись повітрям, що несе всі аромати Сходу сюди в цей його передсінок.

Все це втомило мене, як довга розмова з рідними, що повернулись з далекої подорожі.

Довірили, мов до неньчиних грудей, притулилась я до теплої скелі Кунхуту й міцно заснула.

І приснилось мені: ось іду я долиною, порослою хашами й чагарником. Іду, іду, іду. Зайшла вже так далеко, що годі знайти якусь стежку, чи протоптати: перед мене простовісна скеля, що, здається, розмежовує дійсний світ від світу мрій і снів.

Тут я прокинулась. По уламках кручі обережно видирались нагору круторогі джайрани. Вони обертали до мене свої мудрі голови, підманювали мене, немов указуючи мені шлях. Я звелась на ноги й спробувала йти за ними. Дух забивало при погляді в безодню, всі м'язи напружувались, мов струни, а на ногах і руках неначе вирости цупкі пацури. Я чіплялась за червоні уламки стрімкої стіни й нарешті опинилась на полонині перед печерою.

Червоні кучеряві хмарки гасли на Заході. Останні проміні сонця гладили своїми рожевими пальцями затишний світ.

Перед віяловим отвором в печеру палало багаття. Старий сивий дід схилився над вогнем, він варив вечерю. Я привіталась і сіла при вогні. Східнім звичаєм, дідусь не спитав гостя, звідкіль він приходить і чого шукає. Він чекав, щоб сказала сама: хто я, звідки, чого опинилась тут?

Я запитала шляху.

Старий подивився на мене довгим поглядом і усміхнувся. Усміхнувся приязно, ласкаво, але ж так, як усміхаються дитині, коли вона жадає, щоб їй дали погратись вечірньою зорею.

– Шлях?... Себто – шлях до людей? – промовив згодом і похитав срібною головою. – Це дуже, дуже далеко, дитино моя. Хто заблукає сюди, тому вже нелегко знайти знову

той шлях. Тільки раз на рік можу я вивести звідси мого гостя. А ось, ну дивися ж, доню, саме сьогодні й був той день. Мусиш лишитись у мене на цілий рік. Будеш мені за доньку: варитимеш їсти, доїтимеш вівці. А мине рік, – я відведу тебе до людей.

Я залишилась, без суперечок, без вагань.

Цілий рік я пасла дідові вівці, пряла вовну, варила їсти, носила воду. Бігала, мов вітер, з вітром співаючи по горах. І так мені було добре, так весело та вільно, немовби не повітрям, а самою радістю дихала я. Не сонце, а саме щастя світило мені. І ніколи не спало на думку спитати дідуся: хто він, чого живе тут, як його звати?

Коли-не-коли з-за гір приходив до нього приятель, такий самий, як мій господар, сивий дідусь. Тоді я служила їм обом. А по вечері сідала недалеко біля них, грала на чунгурі й співала пісень. Хроматичні, ніжно-сумні трелі легкою парою злітали вгору й танули в сивій імлі, що клубилась з глибоких долин. Старі задоволено посміхались й поважно говорили про своє. Про що саме? – А хіба мені треба було те знати?...

Так я й незчулась, як минув рік. Але ж той, хто взяв мене тим часом в прийми, сам нагадав про це. Тоді і я згадала про світ, з якого прийшла. Про жахи, що гнали мене на відпочинок у первісну природу. Згадала борню і кров, лукавство й підступ, жорстокість і пімсту. Згадала – і гірко, вперше в цім році, заплакала. Бо ж в перебігу цих днів радощів я забула, що люди – лихі. І саме тому, що я про це забула, – саме тому й треба було вертати до людей. Так сказав мені дідусь.

Ми пішли. Без стежки, кручами, чагарниками. Йшли довго. І, як вже печера лишилась далеко за нами, я впала навколішки перед старим:

– Вернімось, дідусю! Залишіть мене знову. Я не хочу до людей. Чи ж я недобре вам служила? Чи ж не догодила чимсь? Хіба ж я загубила бодай одну вівцю або дала недопечену їжу? Чи ж я була коли недбала, або заважала вам?...

Старий поставив мене на ноги. Погладив по голові і спокійно промовив:

– Не знаєш, дитино ти людська, про що благаєш. Навіть не знаєш, у кого хочеш залишитись.

Здивовано, але з повним довір'ям я подивилась на нього. Зрештою, навіщо мені знати, коли тут мені так добре?... Я ж ліпшого не хочу і не захочу!

– Доне моя! Ти зміниш свою думку, скоро я назову себе. Я – Джин-Падишах...

І тої ж миті замість старезного гірського пастуха, за якого я без роздумів його вважала, я вздріла перед собою могутнього володаря духів. Вінок з промінів засяяв над його чолом. Шати заблищали сліпучо, як сніг на Алагезі під променем сонця у південь. Замість пастушої гирлиги в його руці іскрилось білим жаром світляне берло. А очі – сині, сині, як сама блакить – виблискували всією синню неба й тіней.

Я відступила. Несамохіть подалася назад. Але ж страху не зродилося в моєму серці. Тільки стало відразу мені зрозуміло, що я благаю неможливого й неосяжного для людини. І це налило смутком моє серце. А Джин-Падишах говорив:

– Залишитися з нами ти зможеш тоді, коли станеш такою ж Дженією, як ми. Але ж ти не готова. Те, що довкола тебе, ти вважаєш за зло, несправедливість, жорстокість. Ще ти не збагнула ества нещасть, біди, страждань, горя. Іди до людей. Зрозумій

правду.

- А тоді?

- А тоді? Тоді, як прийде твій час, - один з нас тебе повідомить.

- Як? Як я пізнаю його поклик?

- Він прийде в громовицю. Вогонь оточить твоє тіло й твою душу. Люди говоритимуть, що тебе вбило громом, а ти будеш з нами й довіку. Але ж за те, що цілий рік ти добре тримала іспит й ніколи не виявила дрібничкої цікавості, я покажу тобі один фрагмент твого минулого. Минулого, що про нього ти не маєш навіть передчуття. Воно тобі висвітлить багато. Поглянь і на Джинів, щоб пізнати їх, як прийде твій час.

Він підніс своє берло й зробив ним у повітрі скільки рухів, немов писав таємні знаки. Смоги спалахнули зеленкувато й зникли, а натомість з'явилися передо мною нові обрії. Це були долини і гори, що зачудували мене. Я відчула, що такими стоять вони спочатку світа. Жадна зморшка, жадна тінь не змінилась на них ще з тих одвічних діб. А з чотирьох сторін, мов казкові птахи, пливли до нас Джини.

Було їх без ліку. Бліді, прегарні їхні обличчя, - як уявні обличчя янголів. Темною хмаркою чорніло над чолом й спадало їм на шиї пухке, сухе волосся. Бурштинові іскри перебігали по ти кучерях. Здавалось, що вони легенько тріщать і тим викликають враження, що те волосся цілком сухе, ось-ось спалахне над прекрасною, прозорою постаттю. В надмірно великих очах була глибока мудрість і спокій. Це були очі тих, що бачили найбільшу кривду й зло світу, але зрозуміли все й все вибачили. Так, ці істоти знали правду й для них не було загадок у всесвіті, і той надлюдський погляд торкався душі, як дотик ніжної матерньої руки... Широкі зодяги спливали фалдами до ніг Джинів й у кожного леліяли різними барвами, але ж найбільше було синіх і зелених...

- Ель-Азрак! - покликав Джин-Падишах.

З гурту Джинів виплила наперед і вклонилася володареві цілком синя постать. І тільки мій погляд впав на нього, вся моя душа затріпотіла. Світляний вир підхопив мене й поніс у безмежне сяйво радості, в безкраю насолоду.

А Джин-Падишах сказав:

- Покажи цій людині те її минуле, що ти добре знаєш.

Тепер я відчула, що цей синій Джин був мені надзвичайно близьким, невимовно милим, таким "своїм", як мої найкращі мрії, думки, почування. В той момент я не мала на світі нічого мені ближчого. Мене тягло прилинути до нього й сказати йому щось таке потрібне, важливе, глибоке... Але - що саме? Що? - Я не знала. Чи забула?... Неясна тінь лягла на пам'ять, затьмарила думку. І в тім, що я не мала сили витягти з душі того, що було так потрібно, струмочком пробігла туга, смуток, жаль... За чим, по чому? Ті згадки були десь так глибоко, що викликати їх нагору - даремні зусилля...

Все це блискавкою переломилось в моїм естві, поки Синій Джин робив рух, немов розсуваючи незриму заслону. Рукава його вогнистої одежі розгорнулись, як крила, а межі них я побачила...

* * *

Кам'яне місто, недосяжне, як орляче гніздо, висить на стрімких, голих скелях.

Скелі рожеві й червоні, з фіялковими й блакитними тінями. Місцями вони леліють перламутром, мов масивні морські мушлі. Над річкою перекинено міст з важких, кам'яних брил. Але ж в річці майже нема води: вона вся пересохла від спеки, тільки зеленою стяжкою в'ється струмок по білому полю обточених гальок. Довкола міста високі, зубчасті з цимбурами вежі. Мигтять вузьенькі, затінені вулички. На будинках – плесковаті дахи, між домами – стрункі, цяцьковані мінарети. І скрізь, між цими кам'яницями – букети – снопи пальм. Їхні темні, зірчасті листя мов вдушено в синє небо, по якому котиться немилосердно палюче соняшне коло. Аж здається, небо дзвенить від спеки, як перевернений над землею гігантський келих, з котрого летиться невпинне, тремтяче саяво.

На пригорку, мов пухнатий килим, – красний сад, повний запашної, зеленої прохолоди. Я – в ньому, поміж кипарисами, юками, деревоподібним папороттям, соковитими, важкими агавами. А між цими велетнями безліч високих, вкритих різнобарвними квітками, троянд.

І тут, і там троянди оплутали дерева, переплелися між ними, творючи між групами зелених стовбурів чарівні, живі, квітучі хідники. Вони мліють під сонцем, що точить з них п'янючий аромат. І цей аромат змішується з запахом гірких мигдалів, що його видають з себе величезні дерева завітчанних олеандрів. Широкі їхні квіти розтулились, як рожеві уста, що п'ють свіжий затінок померанцевих та цитринових дерев, на котрих одночасно виблискують і золоті овочі й чисті, воскові квіти.

Від барв і пахощів точиться голова, співає серце, космічна безжурність сповнює нею істоту. Мов усмішка чарівна, в цій нерухомій гамі кольорів і ароматів перебігають по висипаних піском стежках гаптовані золотом бажанти. Білі пави з позолоченими ногами й дзьобами – живі квітки – срібlistою хмаркою підносяться в повітрі й зникають за рослинними запонами. Ніжні газелі проводжають мене здивованим поглядом своїх карих, майже людських очей; білі крілички стають на задні лапки й рубіновими очками запитують, куди я йду?

А я простую в долину, де виблискує вичарований мистецькою рукою з мармурового мережива білий палац. Сталактити, що оздоблюють його колюмни, ллють саяво, як водограї воду. Я помічаю, що це вражіння навмисне викликано вправленими в них довгими пругами полірованого срібла. А там і там втиснуто шматочки люстра, що осліплюють при погляді на мозаїчні орнаменти. Я – перед кованими, мережаними дверима, за візерунками яких жартівливо бризкає, дзюрчить та сміється запашна вода в мармурових водозборах.

Я йду швидко знайомими сходами до своїх покоїв у роговій вежі. Одчиняю велике вікно з маленьких, круглих, барвних скелець і дивлюсь додола. Там метушаться й плазують люди. Півголі, кощаві, в пошматаних лахах. Крізь діри зяють роз'ятрені рани, червонаві синці від бичів. Повні розпуки, ті люди мовчки покvapливо роблять якусь працю в землі. Здається, вони викладають дрібними камінцями дно водограю. Он інші наносять нову землю на круглий пагорок, ще інші рівняють та вицяцьковують доріжки. А над тим плазуючим, змученим людом стовбичать, мов витесані з гебану, товсті,

безвусі постаті кремезних муринів-доглядачів з трійчатками в руках, що раз-у-раз гуляють по спинах плазуючих робітників.

Яка дисгармонія! Який разючий дисонанс між природою й людьми у ній!.. Але ж я дотепер не бачила цих людей, і вони не подібні на мені знайомих. – За що їх катують? – подумала чи може сказала вголос. І чую відповідь:

– Світла зоре! Це ж нові бранці твого татуся. Невірні. Вони себе звуть "християнськими лицарями". Он поміж ними й їхній найстарший шейх. Багато їх було, і бились вони завзято. Та не встояли проти славутного шейха Ель-Азрака, якому нема рівного поміж нашими вояками. От вони биті – й несуть свою долю!

Оглядаюсь: біля мене вже немає Джина, натомість стара жінка, вся загорнена в білий завій тонкого мусліну, її зів'яле, зморщене обличчя, – як злежалий інжир.

Та це ж моя хова[30] – Зораїда. Тобто ми звемо її – "Зораїда", бо ж тяжко нам вимовляти її чудернацьке й немельодійне нашому вуху наймення "Гореслава". Вона також невільниця, бранка з далекої, дуже далекої країни. Привезено її ще замолоду з міста, котре стоїть на великій ріці. Дорого було за неї заплачено й було чимало клопоту, поки її здобули. Але ж моя неня, як ще була живою, конче хотіла для мене хови зі "Скитів", бо ці люди визначались хоча й запальною, але лагідною вдачею, бистрим розумом, вигадливістю й особливим умінням виховувати дітей. Мати моя пам'ятала, що славнозвісну володарку Єгипту, Клеопатру, так само, як потім візантійського цезаря Юліяна, виховали Скити-невільники, привезені з берегів Бористена. От чому зі мною Зораїда. І я радію тепер, побачивши її біля себе, бо ми любимо одна одну, як рідні. Але в цей момент її слова про невільників, що плазують в садку, під вікном моєї вежі, дратують мене, і я кидаю їй уривчасто:

– Ти могла б мати до них більше співчуття, хиба забула, хто ти сама?

Зораїда втуплює в землю очі й притискує руки до серця.

– Я була дівчиною й не мала зброї в руках, як мене зайнято, світла королівно! А вони – мужі й лицарі. Коли вони не вміли полягти в бою... – тихо говорить вона. Але ж я перериваю її мову:

– Принеси мені для них їжі, ліків, одягу...

Ось ми вдвох із Зораїдою, закутані в однакові завої, з повними руками обережно йдемо темними коридорами. Нечутна наша хода, лише ніжно дзеленчать мої довгі, аж до плечей, кульчики. Вони з тонкої золотої павутини-філіграні, обсипані перловою росою, але я зриваю їх, щоб не видавали звуків. Ось ми вже між нещасними бранцями. На їхніх блідих, білих обличчях горять нужденні очі. Поранені руки тягнуться до нас зі всіх кутків. Бранці щось говорять мені, та я не розумію їхніх слів. Я знаю тільки один їхній вираз і повторю кожному з них: Valgame Dios!

Відчуваю, що на чужині, в неволі, нема солодкого ліку, як ласкаве слово у рідній мові.

Але найбільше жаль їхнього "шейха". Йому, вже старому, закутому орлу, – моя найбільша увага. І я бачу його вдячний погляд, яким він милує мене, мов рідну доньку... Може, й у нього десь там така ж донька, як я!..

І часто-часто далі відбуваються ці наші потаємні відвідини. Але ж потім я вже ніде не бачу більше тих бранців.

- Де вони, Зораїдо?

Тиха відповідь:

- Їх відпущено, королівно! - і вона втуплює в землю очі.

Я не питаю більше, бо знаю: даремно й питати...

* * *

Чи минули дні, чи роки - не знаю...

Мені радісно до сліз. Я бачу рухливу метушню у всім дворі й у палаці. Чую співи, музики, сміх, гармидер. Хова з лукавою посмішкою провадить мене до заґратованої галерії над мармуровим внутрішнім двором, де збираються в часі особливих урочистостей.

На різьбляних колюмнах - навкруги всього двору - широкі балькони. На них серед м'яких килимів, вишиваних подушок, під кущами квітів, поставлено силу маленьких, слоновиною й сріблом інкрустованих столиків. За столами повно гостей. Ось, посередині й сам мій тато - великий шейх і славний володар Толеда. Він в білому дорогому тюрбані, завітчанім білою трояндою. Яка розкішна сьогодні на ньому одежа! Але ж і обличчя небуденне, не таке поважне, майже суворе, як щодня, а веселе й грає видимою радістю.

Попліч тата - молодий шейх. Гарний, як день ясний, з очима темними, як ніч; але ж блискучими, як зорі. Увесь він - у синьому вбранні, рясно оздобленому сапфірами. Вони при кожному русі грають різними відблисками синіх вогників.

- Хто він? Хто?

- Не вгадала? Ель-Азрак - "Синій Лицар", - шепоче у вухо Зораїда. - Тільки ж що ті казкові сафіри? Не барву, що вибрав він собі, а його лев'ячу хоробрість треба було б зазначити в найменні. Не Ель-Азрак, але ж Аслан годилося б його звати.

А й справді, він як арслан - молодий лев!..

Гості бенкетують. А в дворі, довкола водограю, в мальовничій групі, як Гурії в раю, прекрасні дівчата. Вони грають і танцюють. Арфи, лютні, тамбурини, гузла, кинори - мов струмочками на срібні миси, ллють ніжні мелодії. Беззвучно, як сон, як вихор трояндових пелюсток, в'ється хоровод.

Але мало хто з гостей звертає увагу на музики й танцюристок. Всі прислухаються до розмови, що провадить мій тато з синім шейхом, у якого так сяє обличчя. Ось він схиляється, ніби хоче поцілувати татову руку, як це роблю я, коли маю від нього подарунок. Таж батько тільки міцно стискує руку юнакові й говорить, видимо, ласкаві слова. Тоді юнак стає серед балькона й витягає з-за пояса блискучу, тоненьку дику. Все затихає. Замовкли музики, немов у статуї перетворились танцюристки-альмеї.

Синій шейх щось говорить. Що? - майже не чути його слів, бо ми й дуже далеко й дуже високо над ним. Я лише все бачу крізь густі ґрати, за якими ніхто не бачить нас... Ось юнак скінчив і дикою торкається своєї руки. Краплини його крові стікають на білу, мармурову підлогу. Батько підводиться з свого місця й обнімає шейха. Страшний галас,

вигуки, брязкіт посуду й зброї, голосні музики...

Я знаю, що це. Це шейх Ель-Азрак присягає своєю кров'ю на вірність моему татові. Тепер їхня кров – одна, до смерті. А радість загальна тому, що з'єднались до купи найзнатніші маврські роди.

І знову все гуде в казковому бенкеті. Так весело дивитись на цей гук!.. Я сміюся, не знаючи чого; плещу в долоні, хочу стрибати й співати...

Ель-Азрак дає комусь знак рукою. З-під галерії, де ми з Зораїдою, вирушає великий похід. Самі дівчата, одна краща за одну, кордубські бранки. Їхні руки й ноги спутано тонкими срібними й золотими ланцюжками, це кайдани на знак, що вони – невільниці. Дівчата несуть дорогоцінні дари: золоті, платинові, із слоновини річі, скриньки, посуд, гаптовані й вишивані тканини, то легкі, як злотисті хмарки, то тверді, що ледве згинаються від перлового шитва. Всі підходять до батька, на мить стають навколюшки й простягають йому свої подарунки. А він кожній кладе на голову руку й ледве доторкається кожного дару. Дівчата легко підводяться й плавко, тихо, під брязкіт своїх кайданів зникають за важкою заслоною.

А це ж що? Зненацька тато підводить голову і вказує рукою на галерію, просто на нас. Шейх Ель-Азрак втоплює в нас свій промінистий погляд, поважним рухом доторкається ніжною, мов жіночою, рукою свого чола й серця, і схиляє голову.

Я вся тремчу. Мої щоки горять, як в огні. Чіпляюсь за стару хову!

– Хово! Вони нас бачать! Вони знають, що ми тут!.. Чого вони хочать?

– Хіба ж ти сама не розумієш, доню?! Це ж твої заручини, – обіймає мене стара. – Отець твій, наш великий володар, віддає тебе найхоробрішому й найславнішому шейхові Ель-Азракові. Щаслива ти, дитино моя, ой, яка ж ти щаслива!..

Чи ж і справді я щаслива? – Не знаю. А чому ж так стугонить моє серце, чому ж я п'янію з радощів, що виносять мою душу кудись у безкраї просторіні?! Чи це небо спускається до мене, чи я підношусь до неба...

– Хово! Хово!.. Я, певне, дуже щаслива!..

* * *

Та не відбулося весілля доньки толедського володаря, князівни Неджми, з Синім Шейхом.

Рай і пекло дано людям з волі Аллаха. Радість і горе – також його дари. Най же буде благословенно ім'я його на віки-вічні!..

Не знати й з чого, й звідкіль впала на Неджму тяжка недуга. Як квітучу мигдалину вихор, так враз зім'яла вона дівчину. Нема на неміч жадних ліків. У наймудріших хакимів нема ради на хворобу, дарма, що на цілий світ славні маврські лікарі. Тане воскова свічка від внутрішнього вогню, вмирає день по дню бідна Неджма, й що далі упливає час від дня заручин, то менше надії на одужання.

Зроблено все. Рішучо все, що в силі людській. І подавано великі обітниці, й промовлено страшні закляття, й відкіль тільки змога, привезено найліпших лікарів, чарівників, мудреців і зорезнавців. А все дарма. Одно лише відомо непохибно, що не проста хвороба це, а – чари, чорний урок. І нема сумніву, що зурочили її оті

"християнські" білолиці бранці, котрим потай носила вона їжу та ліки. Нема чого робити лікарям і мудрецам і зорезнавцям. Бо ж один Аллах може перемагати чари невірних...

І зрана до ночі, й з ночі до рана по всім Толедо куриться запашний дим, скиглять мулли по всіх мечетях, але ж Аллах відвернув від них ухо своє...

І хтось згадав про християн. Коли це їхні штуки, тож, може, є спосіб примусити їх зняти прокляття з безневинної дівчини?! По льохах і вежах шукали поміж них їхнього славного хакима. Та й те дарма. Не було його вже давно: в мішку вкинуто його в ставок на їжу риbam. Правда, пішли тією ж дорогою і ті, хто стратив старого, але ж кому з того користь?!.. Шкодували, що нема їхнього найвищого шейха. Нічого не варті були нині всі ті дорогоцінності та добра, що свого часу було прислано на викуп за нього. В тій же невеличкій жменьці вояків, що ще ниділи по замкових склепіннях та катівнях, знайшовся тільки один старий дід, що подав раду, бо згадав, як Неджма жаліла їх. І ту раду поділили мудреці й чарівники, й хакими. Старий бранець казав:

– Єдина може бути надія на чудодійну Монсератську Мадонну.

Отже, лишалось одне: повезти хвору до великої християнської святині "Ум-Маріам", котру невірні звали "Ля Моренета", а Маври – найчастіше – "Сомра Маріам" – тобто "Темна Марія", бо ж її святий образ був темний. Чимало було й поміж Маврами, що ходили до неї на прощу, чимало було й таких, що на собі зазнали милости й ласки Монсератської святині, позбулися тяжких слабувань і досі жили здорові й щасливі. Отже – одна й остання надія...

Важко було пристати на цю раду гордому толедському володареві. Гірш за смерть було посилати дари й прохання до володаря християнського, в землі якого було Монсерато. Але ж ще гірш за власну смерть була йому неминуха смерть єдиної доньки. І зважився він, перемиг пиху, подолав образу й послав з великим почотом свої подарунки. А за недовгий час повернули посли й привезли назад всі дорогі толедські дари. Не прийняв їх володар Монсератський. Але ж і не відмовив у проханню, бо прислав у відповідь такого листа: "Я не воюю з жінками та хворими прочанами. Хай приходить хто-будь і відкіль-будь. Але ж і милости Найсвятішої Мадонни не продаю я за скарби та подарунки. Нехай хвора іде вільно й без обави просити у Мадонни більшого дива, ніж зцілення її немічного тіла. Нехай вимолить вона, щоб Мати Божа послала в твоє жорстоке серце трохи справедливости та милосердя до полонених християн...

І цю, нову образу перемогла батьківська любов. Вирядив він доньку, а з нею і всіх ще живих бранців, що гнили по хурдигах.

Монсератський пан чесно дотримав свого слова; не зайняв він Неджми, не зачепив її великого почоту...

А тим часом не повернулася князівна толедська додому.

Сусідній з Монсератським володар, отой самий "шейх", що викупився з полону толедського, той, що жаліла його так Неджма, перейняв дівчину на поворотнім шляху. А на лист Монсератського пана відповів гордовито, що він нікому й ніколи не давав жадних обіцянок, а також не уповажнив інших давати за себе слово. Якщо ж комусь

така його відповідь не до вподоби, – той може, шукаючи дальших вияснень, поговорити з його мечем. Подібного ж листа привезли й толедському князеві ті лицарі, що проводжали Неджму, бо ж нікого з почоту не затримав володар християнський, а лишив у себе тільки саму дівчину, не побоявшись двох війн разом.

Не був цей чин пімстою за муки зажиті. Затримав Неджму старий лицар, бо вважав, що робить тим вчинок побожний: вириває безневинну душу з невільництва Магометового, чим віддячує їй за добре серце, що мало б загинути навіки у вірі бусурменській. І тепер заприсягнув він урочисто на святій євангелії, що не тільки відверне від неї пекло вічне, але ж в подяку за минуле, прийме її за рівну, прокаже їй найвищу честь, яку тільки може: оженить її зі своїм сином-одинаком, преславним лицарем Раміром. Це ж все найбільше, що міг він зробити, бо Раміро був лицар гідний, і ні один з володарів християнських, в якій би Еспанії не князував, не відмовив би віддати за нього свою доньку.

Так і лишилась я – "Невірна Сарацинка Неджма" – в суворому, могутньому замку свого "визволителя". Та дивом було, що я не тільки не вмерла, а з кожним новим днем почало мені прибувати сили й здоров'я. А це було тільки наочним доказом, що зроблено вчинок святий, Мадонні угодний.

– Коли ж невірна заслужила ласки Мадонни Монсератської, то тим більше бажає Мадонна, щоб і люде виявили до неї своє милосердя, а Вона врятує нас від напасти сусідів лихих, – говорив володар християнський.

І всі довкола щиро погоджувались й дивувались його розумові, бо ж таки видко було кожному, що правда на його стороні...

І ось – я в суворому замку.

В такому неподібному до всього, що досі бачили мої очі.

З-за тяжких віконних ґрат довкола – безкраї, темні ліси, мов чорно-зелене море. Смутним співом шепотять смутні та сумні столітні смереки й модрини. Ох, які ж вони неподібні до лапатих пальм, пустотливих тамарисків, завітчаних олеандрів!.. І стіни замку сірі, холодні, вогкі. Може, від сліз, що виплакано в них за століття?... І люде надто поважні, надто стримані, тихі, в нерушимій поважній рівновазі...

...Сиджу у великій світлиці під темним склепінням. Без мінливих водограїв, без перламутрового мережива, без жартівливої музики протканих золотими проміннями звуків веселої природи мого рідного Толедо... Тут передо мною – вузькі, гостроверхі вікна з різнобарвними шибамі пропускають соняшне світло лиш нерівним присмерком, що перетворюється в господі на півтінь.

Той присмерк впирається в гнідий, старовинний дуб, що ним облямовано й стіни, й підлогу, частинно – навіть стелю, що з нього пороблено неповороткі, різбляні меблі. І лиш в кутку, перед образом Мадонни Монсератської, – світляна пляма: то блимає велика, негасима лампада.

– О!.. Мадонно! Мати Божа!.. Навіщо ж ти повернула мені здоров'я, коли мене занурено до цього похмурого світу? Хіба ж не ліпше було мені вмерти під сяючим поглядом мого Синього Шейха, коли вже була на те воля Аллахов?!

Стара, суха черниця сидить проти мене у високому дубовому фотелі. І які ж неподібні її рухи, її слова до ніжної ласки моєї Зораїди...

Черниця оповідає мені про віру Христову, про радощі зречення, про насолоду покори й аскетизму. Страшні річі: радість смутку!.. Говорить про кари пекельні, що зазнають їх всі "невірні" на тім світі. Себто ті невірні, що я звикла вважати їх правовірними!..

Я - вся у споминах, вся - в згадках. Згадую, мрію про те рідне, миле, своє, про те, що лише тут я збагнула - збагнула як втратила, - всю його близькість для себе. Тихі сльози краплинками стікають мені на зложені в колінах руки. Вони гріють мене, змивають з душі її невимовний сум...

- Дякуй, дякуй вічно Всемогутньому, котрий м'ягчить твоє серце - повчає черниця.
- Плач, плач за гріхами минулого, й милостива Мадонна подарує тобі вільні і невольні прогрішення. Вона вчула молитву твою, котру несвідомо висловлювала ти, говорячи бранцям нашим нещасливим, що страждали в садах і по льохах твого жорстокого батька. Бо ж, кажучи їм: "Valgame Dios", ти промовляла: "Боже, поможи мені", "мені", а не "вам". Ти щаслива. Як стародавній Лазар воскрес для нового життя, ожила ти для кращого прийдешнього. Справедливий можновладець наш, як святий Юрій, вирвав тебе з пазурів цмока[31] гріха...

І знову, і знову говорить, мов з книги читає, з товстої, великої книги, якій нема кінця.

Та не чує тих слів "невірна Сарацинка". Тільки часом помислить: "і як же багато говорять вони всі про волю, визволення, щастя, про світло, говорять їй, яку самі ж тримають у неволі, в пітьмі, в найтяжчому горі, розлучену зо всім милим серцю. І мимоволі пливе їй згадка про кордубських невольниць у її "жорстокого" батька, в тоненьких срібних і золотих ланцюжках - символах недолі, бранок, що жили, як хотіли, як було їм до вподоби...

Один по одному минають безбарвні дні, просяклі зморою ночі. Всі такі одноманітні, як зернятка ружанцю,[32] що навчають мене його відмовляти.

Старий господар замку, побачивши, що сусіди не мають сили з ним воювати, подався по нові геройські вчинки аж у Святу Землю. Молодий Раміро - при королівському дворі дуже він високого роду, тож мусить навчитись двірських, королівських звичаїв. А в замку - лише самі жінки. Побожна володарка - донна Ізабеля, її донька - Елеонора та друга - "нова", "з волі Божої" донька Неджма, нині вже донна Марія-Стелля - я...

Вечір. Грубі воскові свічі освітлюють дубові стіни, хитають візерунки на різьблених сволоках великої салі, де збирається замкове жіноцтво. Поважна донна Ізабеля гаптує щирим золотом розкішні церковні ризи. Чорноока білолиця Елеонора тче полотно тонке, як павутина, на вівтарний убрус. А Неджма-Марія мережає перлами по шовковому серпанку намітку на статую Мадонни. І часто до перел, котрі нашиває вона, додає ще й перлину іншу - прозору сльозу. На важких лавах, довкола замкових пань, сидять службові жінки та дівчата. Багато їх, і всі вони при ділі: тчуть килими, прядуть

пряжу, сучать та мотають вовну. Це все подарунок на кляштор, з якого "навчати невірну" приїздила навіть сама абатиса.

Точиться тиха розмова: у пань – своя, у службових – своя. Говорять про те, про інше: про дрібні події вчорашнього дня, про пригоди мисливців, що вернулися з гонів, пригадують минуле й порівнюють з сучасним. А потім конечно поміж службовим жіноцтвом починається шепотіння. Неджма вже знає, що то – мова про неї. Не йде їм з голови, не можуть ніяк вони збагнути, чого заманулося їхньому панові прийняти за дочку невірну Сарацинку, коли ж для бравого Раміра був такий великий вибір по всіх Іспаніях. І принцеса пішла б за нього, а може б, не встояла й горда донна Бянка... І дехто не втерпить та й додасть голосніше:

– Ні, й не кажіть: чарівниця! Одно слово – чарівниця, мов пекельним огнем ошмалена...

Й не відводячи очей, чує Неджма-Марія, як повзають по ній чи то злісні, чи то злякані погляди.

Донна Ізабеля дає знак. Розмова вривається, а господиня рівним, тихим голосом починає промовляти літанію Пресвятій Діві.

Turris eburnean...

Domus aurea...

Помалу падають латинські слова, як з дерев осінні листя. Донна Ізабеля – вчена. Вона знає довгих латинських молитов, як сама абатиса.

– Молися за нас! – хором відповідають жінки й дівчата.

Вони, хоча латині й не знають, та знають, що треба відповідати в певних місцях. Та ще знають вони, що їхня – службових і залежних людей – річ: щирим серцем та в покорі християнській молитися. А за що саме? – про те відає донна Ізабеля.

По довгих молитвах – час вечеряти. Всі переходять до їдальні, де вже застелено довгі столи. Перед панями на покутті – дорогий вишиваний убрус. На інших столах та на другій частині панського – убруси простіші, ленові, домоткані. Донна Ізабеля сідає в головах столу. Праворуч неї – Елеонора, попліч з Елеонорою – Марія-Стелля. Ліворуч господині – замковий капелян. За ним – чоловіки, переважно діди та каліки, що вже не беруть участі в походах, а лише раз-у-раз про них згадують. За Марією – інше жіноцтво.

Капелян читає молитов, і вже аж по тому всі сідають на своїх місцях. Дамам прислуговують пажі. На срібних полумисках і тацях приносять печену дичину, птицю, варені на меду компоти. В срібні келихи наливають старе вино. Їдять довго, не поспішаючи. І знов говорять потихеньку: панство про своє, службові про інше. І знову то відчуває, то й просто чує Неджма-Марія, як сичать про неї жіночі язика.

– Ви тільки погляньте, – зітхає стара дуення. – Хіба ж не видно відразу, що Елеонора – християнської родини дитина? І слухняна, й ласкава, й покірлива, чисто тобі янгол!

– Та воно й та мовчить. Та ж мовчати – мовчить, а вже враз видно, що зіллячко! Дивіться, дивіться, як очима крутить! А в очах же пекельний вогонь.

- Має більші очі, як донна Бянка.

- Пхе!.. Куди ж їй до донни Бянки? Та й поглядом опалить, але ж і зброю в руці тримає не гірш за лицаря. А ця що? Тільки в середині у неї злість бусурменська... Цить... почула!..

Коли вже доходить до овочів та солодкого печива, в салю входить співак. Він має довге, сиве волосся й натхненні, блискучі очі. Низько вклоняється дамам і сідає біля великого комину, такого великого, як гончарський горен. Взимку туди кладуть цілі колоди.

Пажі приносять співакові арфу. На окремий столик становлять йому на срібній таці великий срібний пугар з вином, і співак спочатку п'є на честь дам, а потім починає співати. Співає про геройські вчинки лицарів, що нищили на славу віри Христової невірних бусурменів, про красу та чесноти вельможних дам. Співає про нескореного героя Сіда-Кампеадора, про його бої з невірним маврським королем Боабдилем, співає й романс, вельми сумний романс про те, як здобуто Аляму...

Тоді мужчини тяжко зітхають, похиливши додолу голови, а в декого з жінок блищать на віях сльози...

Ох, які неподібні ці співи до тих, що чула їх там, вдома, в Толедо, Неджма. Або й сама співала їх!.. Нема в них і згадки про палку закоханість поета-соловейка до красуні троянди, ні про трояндові садки з водограями, ні про темні, як ніч, очі-зорі, ні про кохання Меджнуна до Леїли, ні про Антара - справді, славного Антара, що був взірцем лицарства та всіх лицарських чеснот...

Антар!.. Він, певно, був такий, як її любий Ель-Азрак, що стає перед її уявою в синьому сяйві своїх казкових сапфірів, у чарівному мерехтінні блакитної ночі... Де ж він? Чому, чому ще й досі не визволив він її - свою Неджму - від цих чужих і немилосердих до її жалю людей?...

Але ж Аллах акбар! - думає далі християнка Марія, - він прийде, прийде! Він не може не прийти! І тоді все це зникне, як лихий сон, як мара...

Втікають години, як вода в потоці. Вже прибрано на столах. Гуртом усі повільною ходою йдуть до замкової каплиці, куди на вечірню молитву кличе гучний, неспокійний дзвін!

По вечірній молитві старий всіма поважаний дворецький приносить великі артистично ковані ключі від замкових брам і простягає їх донні Ізабелі. Вона доторкається їх рукою на знак, що вона єдина тут господиня й що без її дозволу не вільно ні відімкнути, ні замкнути брами. Одночасно дає щоденно раз-у-раз низку тих самих запитань: чи всі замки замкнено? чи варту на вежах змінено? чи всі вояки дужі? чи всі ловці повернули з гону?

Леонора та Марія цілують її руку і в супроводі старих дуень ідуть до опочивалень. Скрізь мертва тиша, бо ж завтра в каплиці, не проґавивши ні хвилини, в пів до шостої задзвонить дзвін, покличе до нового дня, такого ж саміського, повного стереотипного замкового етикету, праці та молитов...

І, власне, тільки праця в замку має ще якісь незначні відмінності, що здебільшого

залежать від пори року. Влітку треба наготовити лічивих трав та коріння й поробити бальзами та масти. Скалічені й поранені можуть щохвилини повернути зі Святої Землі. Та й замкового мисливця часом помне якийсь звір. А хіба поночі не може бути нападу на замок? Тоді вже пізно думати про ліки: вони повинні бути завжди наготові, як мечі й аркебузи... Також безупинно готують, вудять та солять по замкових пекарнях. Треба зберігати упольовану дичину, треба сушити рибу, бо ж що, як потім не пощастить на гонах та ловах?! Так само треба мати великі запаси куль, щоб було чим привітати ворога. Треба мати й запаси стріл, тятив, сагайдаків та луків. Треба пильно стежити, щоб наймані вояки справно відбували свої щоденні справи.

А жіноцтву сила роботи з одежею. Не купувати ж цій громаді люду, що в замку, полотна та сукон на зодяги! І купці приїзять досить рідко, а як приїзять (отоді вже буває для жінок справжнє свято!), тож привозять дорогий крам, що надається тільки для панства та почасти службових жінок.

І всього пильнує недрімане око господині - донни Ізабелі. Привчає вона до того і свою доньку і майбутню невістку. Ох, ця "невістка"!..

Та ж нема, як сперечатися з чоловіком. Особливо в ділах, що чинить він на славу Божу та славу Святої Церкви. І тому нікому не звіряє донна Ізабеля своїх затаєних думок про те, що рада б, ох! як рада б вона здихатись тієї чорної мари! Ні, не про таку невістку мріяла вона: давно вже намітила вона своєму синові-одинакові могутню й незалежну донну Бянку, про яку так часто мовиться у замку... Та ж на все воля Божа!..

І, щоб відігнати від себе думки нечестиві, донна Ізабеля щодень стає все побожнішою. Тільки по обіді, та й то не щодня, дозволить вона пажам прочитати вголос світські баляди чи новелі, бо ж треба знати й пам'ятати приклади лицарського героїства та чемности до дам. А в інший час - молитва за молитвою, то в світлиці, то в каплиці... Так і минають один по одному дні, подібні один на одного, як чорні ялини по темних шпильях...

А Неджда все чекає. Чекає впевнено й терпеливо, що ось-ось налетить, мов янгол Азраїл, її вірний Ель-Азрак разом з хоробрим татом. Розметуть вони в порошок це суворе гніздо, відвезуть її знову до рідних садів, до білих павичів, що літають в ніжній музиці мерехтливих водограїв. Це ж все тільки хвилиний сон, змора п'ятьми, від якої вона мусить, не може не прокинутись. Аллах всемогутній вкупі з Мадонною Монсератською не попустять, щоб так уже й лишилось. Та це ж просто - сміх подумати, щоб вона стала за жінку Рамірові, якого вона ще навіть і у вічі не бачила. Ні, не такий Синій Шейх, щоб дозволив відібрати в нього те, що вже належить йому... І в тій вірі непохитній вся її сила.

* * *

Одного дня по замкових плитах залупав гучний кінський тупіт. Я самітньо сиділа край вікна своєї вежі й дивилася, як чорні, живі півмісяці-ластівки, щебечучи, креслили небо. Сьогодні вони надто голосисті та раз-за-разом всі вертають до мене. Чи не хочать вони щось вказати бідолашній Неджмі? Чи не принесли вони вістей з рідного краю? Може, тепле привітання, може, обіцянку про швидке побачення?...

І згадалося, що в дитинстві покійна ненька розповідала, як треба любити ластівок, бо це душі, що полягли в боях. Тому мають вони вигляд чорного півмісяця – ознаку, за яку вмирили герої, тому подібні вони на стріли, якими тих героїв забито.

Але ж що за тупіт і гармидер? Подивилась Неджма у двір і бачить, що пригнали вояки на замкове дворище, мов отару овець, велику громаду бранців. Хто ж це? Аллах, будь милостивий... Це ж – Маври...

Забувши всю християнську покору й слухняність, забувши всі замкові приписи й етикет, забувши, що й вона тут лише бранка, летіла сходами додолу сама не своя Неджма. Заледве вибігла у двір як в ту ж мить з гурту полонених вирвалась навпроти неї загорнена в мусліни постать. Розштовхала вояків і впала Неджмі в ноги.

– Зораїдо!

– Хово!

– Щасливі очі мої, – похлипалася стара слізьми, – що знову побачили вони мою зорю! Але ж ліпше загинула б я тричі в руках ката, як довелося мені дожити до цього дня. Бо ж темніший він для мене за чорну ніч.

– А тато? А мій Синій Шейх? – тихо запитала Марія. Метким рухом вихопила свою толедську дику з-за пояса й одним махом перерізала мотуз, що скручував руки старої хови.

Зораїда піднесла увільнені руки вгору, як на молитву.

– Благословенна дика, що увільняє пута в'язнев! Королівно! Пам'ятай, якого ти роду! З волі Аллахової побачила ти соняшне сяйво, що блищить у твоєму найменні. Витримай же мужньо й лихо своє, чорну ніч свого життя, що також є даром Аллаха. Мусиш мати велику силу, бо ж велика недоля твоя...

До старої підступили озброєні люди, щоб відтягти її від Марії. Та Марія кинула на них такий погляд, що вони враз відступили з поклоном.

На дворищі залишились тільки я та Зораїда. Та ще у самої внутрішньої брами двору лишилося двоє вояків. Вони чекали наказу донни Марії, коли вона, довідавшись, що їй треба, звелить відвести бранку.

– Говори все, хово, – промовила я, вчуваючи, мов лезо ножа проходить в моє серце.
– Не затаюй нічого, іменем великого Бога.

– Не закликай мене, моя зоре! Я й так скажу всю правду. Ти ж сама розумієш, що інакше не далася б живою в неволю – в другу вже неволю! – стара Гореслава... Твій славетний отець в раю Всемогутнього. На власні очі бачила я з нашої вежі його останній бій. Четверо невірних напали на нашого пана. Та всі знайшли вони смерть під його мечем. Але ж п'ятий – най буде проклята пам'ять його! – відібрав життя нашому володареві. Шейх Ель-Азрак летів йому на поміч. Як блискавка в руці янгола Джебраїла, сяяв його меч. Та ж списом у спину звалив його проклятий невірний з коня... А другий в ту ж мить підніс свою руку на смертельно зраненого Льва... Очі мої! Бодай вам вже ніколи не звидіти білого світу!.. Очі мої бачили, як покотилася голова лицарська, мов стиглий гранат... І тепер над Толедо замість зеленого має жовто-червоний еспанський прапор.

Я стояла, мов закам'яніла. Не похитнулась, не впала. Ні жадного стогону, ні запитання не вирвалось з уст. Тільки холод смерти скував мене всю. Занімілі пальці випустили тонку дику, що задзеленькотіла біля Зораїдиних ніг.

Серед білого дня згасло сонце для Неджми: навік померла в її серці радість, вмерла надія, якою вона жила. Змора, що в ній животіла вона тут, тепер стала невимовною дійсністю. Вона не помітила, що їй щось говорять сполошені Елеонора та замковий капелян. Немов уві сні бачила тьмяно, як Зораїдина рука піднесла її дику. Мов з далекого далеку ледве вчула вона мову старої хови:

- Пам'ятай же, моя доню, від чиеї руки загинули хоробріші з хоробріших. Кров за кров - написано в законі! І це прийшла нагадати тобі твоя невільниця, в краю якої говорять, що зненависть - дужча за любов. Нехай же зненависть, що зродиться в тобі з любови до забитих, нехай вона керує тобою довіку. Прощай...

Спочатку навіть не збагнула Неджма, чого так блиснула тонким промінчиком в руках Зораїдиних дика й чого стара хова впала до її ніг, немов вклонилася до землі її великому горю. І коли капелян кинувся до тіла старої Сарацинки, тоді лише розвиднілося мені в голові і я підхопила те тіло в свої руки. Мовчки поцілувала я заплющені очі, піднесла закривавлену дику, поцілувала її та й сховала за пояс.

- Нехай же сповниться воля Всемогутнього, - були єдині мої тихі слова.

- Fiat voluntas tua! - побожно відповів зворушений капелян. - Всемогутній дасть тобі сили пережити твоє горе. Віддайся на волю того, Хто тебе покликав, - почав говорити він слова втіхи.

А Елеонора, справді, мов рідна, обняла свою посестру:

- Ходім, сестро, до Мадонни. Вона, що втратила свого Сина...

Марія довгим поглядом подивилась на них, немовби побачила їх вперше в житті. Легко увільнилась з обіймів і з рівно піднесеною головою тихим кроком пішла до замку.

А капелян говорив тим часом:

- Тепер тільки зрозумів я цілком велику заслугу перед Господом нашого славного лицаря, котрий увільнив цю шляхетну душу з обіймів поганства. Достойна це дівчина, достойна!..

З розказу донни Ізабелі тіло самовбивці поховали в замковому саду, напроти моєї вежі, під кущами троянд. Вірна слуга варта й по смерті бути близько своєї господині.

Але ж Марії було це байдуже. Її велике горе застувало їй увесь світ. Було воно таке велике, що нічим його не можна ні зменшити, ні збільшити. І тому також байдуже прийняла вона звістку й про те, що бранців-Сарацинів прислав поперед себе лицар Раміро, котрий повертає додому з походу, де між військом короля він мав свої частини, що й розгромили квітуче Толедо...

Однак Раміро не вертав довший час. З невеликою жменькою своїх людей зробив він ключку,[33] щоб побачити замок, про який йому часто доводилось чути. Він мало знав свої околиці, бо ж семилітком відвезли його до дядька, що мав синів, де в товаристві хлоп'ячому мав зростати майбутній лицар. Там і виріс Раміро серед військових вправ,

вояків та коней, в брязкоті зброї та келихів. А коли вже одягли йому лицарські остроги, приїхав він на коротку хвилю поцілувати матері руку, а сестрі чоло, і враз поїхав до королівського двору.

Але за ті кілька днів, що прогостював він вдома, почув він від матері її думку про те, що була б вона рада мати за невістку дівчину-лицаря Бянку.

От і заманулося Рамірові побачити принаймні той замок, де живе та "орлиця" донна Бянка, про котру чув він не раз у королівських палацах. Багато лицарів захоплювало це наймення, багато ходило про нього оповідань та легенд.

Рамірові, як воякові з роду й з виховання, найбільш імпонувало з переказів про донну Бянку те, що вона сама була безстрашним вояком і напасником настільки щасливим, що люди віруючі уявляли собі її не инакше, як відьмою-чарівницею, а по-друге, що вона жила самотньо й ні один з лицарів не міг похвалитись успіхом у її серця. І тому зрозуміло, коли завзятий юнак опинився біля її замку, йому закортіло конче побачити й властительку тієї твердині. Отже, невеликий гурток їздців подався за своїм старшиною просто до ще не спущеного звідного мосту, що лучив острів, на котрому стремів Бянчин замок. Раміро заклепав мечем у браму.

– Хто й чого тут хоче? – непривітно зачулося звідти.

– Лицар з королівського походу, втомлений боями й знесилений ранами, просить хвилевого захисту, – відказав Раміро.

Брама відчинилась відразу, мовчки впущено гостей, й брама враз запала за ними. Це навіть трохи схвилювало лицаря, бо ж було з ним всього зо два десятки верхівців. Чи ж не занадто легко він переступив цю браму? Чи буде також легко вийти з неї назад? Але ж небезпека дає лицареві відвагу...

Донна Бянка зустріла гостей на внутрішньому дворі в невеликому замковому почоті. Була вона висока, ставна, свідомо своєї сили. Не втупила додолу погляду своїх великих чорних очей, як це бувало звичаєм дам, а оглянула гостя так, немов їй приведено нового пажу. А коли Раміро став проти неї й розтулив уста для привітання, вона усміхнулась і промовила перша:

– Вітаю лицаря. Час пізній, заходить ніч, а лицар, чую, хворий. Тому прошу просто до столу. Там нам розмовляти не перешкоджає.

При столі служив один-єдиний мовчазний, смаглявий паж. Були вони лише вдвох, навіть ні одної дуенні. Але зате багато було вина й вивчений паж пильнував дуже уважно пугару гостя й не проморгав хвилини, коли його треба було доливати.

Просто проти столу в їдальні було велике відчинене вікно, майже на всю стіну світлиці. Чорна ніч зоряною запоною застинала його, і, здавалось, що там, по тім боці стіни – була безодня. "Таємна гостина", – міркував собі Раміро й не потребував, щоб його принукували до келиха. Але ж вино надто добре й надто старе, і в його втомленім від довгої подорожі тілі воно швидко заграло молодечою зухвалістю. Балачка ставала жвавішою, молодий сміх загальнішим, а загадкова господиня ще принагіднішою, ще чарівнішою.

– Як же ви себе почуваете, лицарю? – питалася Бянка, помічаючи, як м'якшає гість.

- Може, вам треба було перев'язати ваші рани? Лікар не спить.

Раміро відразу пішов у наступ.

- Більш, ніж я думав, їдучи сюди, преславна донно. Тільки ж мені не допоможуть ні лікарі, ні шептухи.

- Чому? - заграла очима господиня.

- Бо моя рана в серці.

- Такі рани часом приводять до сумного кінця, - була відповідь.

- Якщо на них не знайти доброго лікаря, - не здавався лицар.

- А лицар його має?

- Ні, але шукає.

П'яний шал раптом охопив його, мов полум'ям. Він звівся на ноги, але вчув, що не може зробити кроку й безсило, важко впав на своє місце.

Шнур перлів виблиснув в устах Бянки. Раміро, немов у тумані побачив, як загойдалось її пружне тіло й не знав, чи йому приснилось тільки, чи й дійсно палкий поцілунок опалив його уста. Хміль наче раптом зв'яв з нього вітер. Він очумався й побачив донну Бянку, що стояла біля вікна й плескала в долоні.

- Добраніч, лицарю! Ви дуже втомлені й вам напевне швидко почнуть снитися чарівні сни.

Дужі пажі підхопили його під руки й повели в спочивальню.

Ранком Раміро не міг здати собі справи, що з ним було увечері. Але ж несвідомо відчував, ніби сталась якась незручність: чи то він зробив недоречний крок, чи то господиня образливо пожартувала над ним. Отже, він не вийшов до неї, а лиш переказав дворецьким подяку за гостинність й по сніданні вибрався рушати далі. Було його думкою на хвилину завітати додому, але ж тільки на хвилину, бо він мусів вертати до королівського двору.

В замковому дворіщі на нього чекали вже готові люди. Чому їх стільки? Хто ж це прилучився до моїх? - здивувався він, але в тій хвилині до нього підійшов молодий чужий зброєнош. Його чорні очі лукаво грали й видалися Рамірові дуже знайомими.

- Чи не дозволить шляхотний лицар їхати у його ласкавому товаристві? - запитав його глузливий Бянчин голос. - Нагодою мені також треба бути в королівському дворі. Та я все відкладала, бо ж не випадає скромній дівчині самій блукати шляхами.

У Раміра затремтіли руки, коли він помагав їй сісти на коня, в серці й голові пролетів гураган.

Нема дива, що він і не помислив, щоб завернути додому, бо ж тепер його "сон" у замку донни Бянки заступив йому увесь світ. І чи на інших турнірах, чи на голосних учтах, чи на веселих ловах, що в безперервній черзі змінювали одні одних при королівському дворі, Раміро мислив тільки про одне: про Бянку. Покохав він її шалено, але... хто скаже йому, чи має він хоч якусь надію? Зухвалість, з якою він вперше зустрівся з донною, лишила його цілком, він був скромний в її присутності, мов овечка, не наважуючись поставити їй запитання, у відповіді на яке полягала вся мета його життя. А тим часом замість тієї бажаної відповіді він бачив лише самий жарт, іноді

вчував в нім домішку глуму або й зневаги. Особливо ж допікала вона йому тим, що має він одружитися з Сарацинкою. І вже одна згадка про ту невірну бусурменку, котрої він ще й не бачив, була для нього отруйною стрілою. Йому було очевидно, що, коли б не та маврська відьма, що очарувала його батька, то донна Бянка цілком инакше ставилася б до нього. І Раміро вирішив.

Одного разу в проходці між танцями в палацових садах, Раміро зважився отверто поговорити з Бянкою. Вхопив її за руки й присягав, що він вирічеться свого роду, старого герба й маєтків і тим звільнить себе від обов'язку підлягати батьковій волі. Невже ж це не розчищає шляху до її серця?...

- Ні, мій рішучий лицарю, - на цей раз без сміху відповіла йому Бянка. - Ні вашою, ні чиею иншою жінкою я не буду ніколи. Донна Бянка має инший життєвий шлях: її будуть оспівувати менестрелі, але ж пана над собою вона не матиме. Та не сумуйте, мій лицарю. До вас я маю приязнь, якої не мала ні до кого. Моя гордість не ображена вашим коханням, а ваші обіцянки мене зворушують глибоко. За ці ваші слова Бянка вам зуміє віддячити.

Королівський двір стратив для Раміра свою принаду. Йому лишалося одно: їхати додому й виконати батьківську волю. Це мало статися в день, коли повернеться з походу його батько. Але ж Раміро має тверду волю. Не хоче й не захоче він тієї незнаної і вже ненависної йому чужинки. Він складе на вівтар краси своєї дами серця офіру, і те серце не носитиме в собі жодного иншого наймення.

* * *

Ожив смутний холодний замок. Гостей, як в улику бджіл. Все гуде, все хвилюється, за водою поплив увесь могильний спокій і розмірений ритуал.

Приходить для Неджми кінець її драми. Але ж тільки вона одна й не виявляє ні до чого найменшого зацікавлення. Від смерти Зораїди майже ніхто не чув її голосу. Вона ні з ким і ні з чим не сперечалася, нічого не питала і нічого не відповідала. Покірно ходила на всі служби Божі, робила всі жіночі праці, виконувала все належне, як автомат. Аж службові жінки дивувались з твердої Маріїної вдачі, бо ж ніхто й ніколи не бачив більше сльозинки на її блідих щоках. Вже й донна Ізабеля почала щиро жалувати свою прийману дочку, бо ж не було сумніву: "Ласка віри Христової оповила її поганське серце й осяяла її душу відданістю та покорою волі Божій". І трапилась несподівана річ.

Коли Раміро кинув перший погляд на свою наречену, щось нечekanе заворушилося у його душі. Ніколи не сподівався він побачити таку принадну красу й таку правдиву шляхотність. І з кожним новим днем все тяжче видавалося йому його незмінне вирішення, й все більше вагався він порвати привселюдно і з батьком, і з родом, і з гербом за те, що йому ставало принадним і милим.

Зрештою, надійшов сподіваний час. Марія покірно далася одягти себе в пишні шати, але ж непомітно сховала між рясні фалди зодягу свою, освячену Зораїдою, дику. Ось, завітчану, перлами й золотом сяючу, вивели її до гостей приймати віншування та побажання. У великій "салі прадідів", обвішаній незчислимими родовими портретами та безліччю "пам'яткової" зброї зібрались замкові й приїжджі. Між останніми, як

місяць на зоряному небі, сяяла красуня донна Бянка з чудовим букетом розкішних квітів у руках, Раміро, білий, як білий едаб його зодягу, вже зробив крок наперед. Саме тепер, поки ще похід не рушив до каплиці, він привселюдно оголосить свою волю.

Неначе одну мить він вагався, що зараз вкриє себе ганьбою, відштовхне від себе не тільки рідню, але увесь отсей загал, котрий наповнює по береги велику салю. А, може, він лише чекав мить, поки настане тихо? Але ж саме в ту мить, раніш, ніж встиг відтулити свої уста, між ним і Неджмою стала донна Бянка. З ласкавим усміхом підійшла вона до нареченої й, бажаючи їй щастя, якого вона заслужила, подала їй свій пишний букет. Марія взяла лілеї та помаранчеві квіти. Це було до речі: в квітах вона сховає своє обличчя від напрямлених в неї очей. І раптом букет випав з її рук. Неджма захиталась, зробила крок, вхопилася за серце руками й упала просто в обійми Раміро.

Мало кого здивувала та млість: занадто була виснажена дівчина недавнім горем, що її спіткало. Не дурно ж жінки шепотіли, дивлячись на неї, що вона упадає, мов пасія з круцифіксу.[34] Однак між присутніми запанував смуток: кепською прикметою була ця пригода. І довго ще про це говорили поміж собою службові і гості, коли вже непритомну Марію віднесли до спочивальні.

А донна Бянка, вибравши зручний момент, говорила молодому:

– Я дотримала свого слова, мій лицарю. Сподіваюсь, більш не буде вам потреби робити нерозважні кроки.

Та не побачила вона в його погляді подяки. Мовчки відступив він від неї в глибокому смутку.

На цей раз кругом зрадили донну Бянку її чари. Чи отрута була надто слаба, чи мало втягла її в себе Марія, але вона лишилася жива. Лікарі визнали, що до втрати сил спричинилось її внутрішнє хвилювання і ніхто, крім рапіра, не довідався правди.

Минуло кілька тижнів, як тиха Марія мовчазною тінню ходила по своїй тюрмі. Знову призначили урочистий бенкет на її честь, що встала вона ще раз з ліжка хвороби. Знов наїхало безліч гостей. Лише на цей раз не було між ними Бянки. Одні говорили, що вона саме подавалась в якусь далеку дорогу, а між іншими лунали шепти, що з Рамірової волі на цей раз її навіть не запрошено.

Наречена вийшла до гостей, як попереднього разу, мовчазна, байдужа, без усмішки на устах. Однак ті, що знали її ближче, помічали її хвилювання. Та нема й дива: не може ж втекти від дівочого серця, як глядить її своїм поглядом ставний наречений, як не спускає з неї очей. Як же їй не хвилюватись та не тремтіти? – літає думка по салі.

А у Неджми все частіш смертельна блідість заступається палким рум'янцем, що знов зненацька зникає з обличчя, на якому ще виразнішими стають темні синці. Помічає це й не тільки Раміро, і донна Ізабеля, і будучий тесть, бачать, що оживає мармурова її постава. Бачать і дякують в душі святому провидінню, що натхнуло воно старого лицаря щасливою думкою в свій час...

І коли з радісним серцем могутній можновладець почав до гостей свою промову, що мала оповістити шлюб його сина з прийманою донькою, тихо звелася зі свого місця

Неджма й рівним кроком попростувала до "батька". Той, видимо схвильований, зробив їй крок назустріч. Присутні стихли й напружилися, бо ж всі побачили, що серце чужинки нарешті розм'якло, що відчула таки вона своє справжнє щастя, що не може стримати в собі подяки своєму другому батькові, котрий дав їй нове життя. І тільки старий розтулив свої обійми, в руці Марії блиснула дика. Ніхто не встиг зробити й руху, як тонке лезо вже стреміло по саме держално в грудях старого.

Лицар хитнувся, вирвав дику зі свого тіла й, притискаючи рану, з жахом на обличчі схиливсь до Марії.

- За що ж? За що ти вбила мене? - спитав він слабим голосом.

Марія мовчки подивилась на нього довгим поглядом, в якому було написано таку безмірну ненависть, що старий аж відкинувся на свій фотель.

Він напружив останні сили й безтямно промовив:

- І це ти, що колись так жаліла мене, чужого, як рідного батька жалує донька?... За що ж?... - питав знову, гублячи розум.

Марія випросталась, як стріла, й голос її задзвенів металово по всіх кутках салі прадідів:

- Не знаєш? Так слухай! Ти, чорний гаде! Ти забрав у мене все, а я беру тільки твоє, нікому вже не потрібне життя. - Їй забракло духу. Вона зітхнула й промовила: - Не тільки рідного краю, не тільки батька, не тільки милого ти відібрав у мене, ти хотів украсти й мою душу. Ти ж навіть Бога, свого Бога, котрому я вдячна своїм одужанням й котрого почала любити, украв у мене. Нехай прокляне тебе й твій рід Свята Мадонна... - й вона нахилилась, щоб знову піднести свою дику. Але її вже вхопили за руки.

Старий відіпхнув від себе лікарів, безсило махнув рукою й конаючим голосом промовив:

- З твоїм серцем тобі нема місця між нами. - Повернувся до дворових: - Дайте їй повіз, коней, проводатирів, злота... все, що вона захоче... виведіть її на те місце, де її зайняли... Нехай робить по своїй волі... Куди звелить, туди й відведіть...

Він тяжко зітхнув і замовк.

* * *

І раптом все зникло з моїх очей. Тільки серце моє розривалось невимовним болем, гнівом, злістю. Зуби так стислись, що хрущали суглоби щелепів, нігті видушили з долонів кров. Перед очима в мене була повна пітьма.

Чиясь ніжна рука легко діткнулась мого плеча. Я затремтіла, мов від дотику розпеченого заліза, відскочила вбік і розтулила очі. Далекі гори, сяючі сонми Джинів і глибокий погляд Синього Шейха Ель-Азрака впала в них. Він дивився кудись в далечінь, немов крізь мене. Його лице було спокійне, але ж таке безмежно сумне. Ще дужче заклекотіла кров у моєму серці, як в казані окріп; і чорний жах охопив мою душу чавунною огорткою.

- Так я знов мушу до людей? Так я мушу?... - закричала я щосили в лице Джину-Падишаху, що усміхався на мене сумним, ледве помітним усміхом.

І я чула, як цілком чужий мені голос розпуки кричав і рвався з моїх уст. Дикий

зойк, без слів, як виття шакала, луною відбивався в передвічних горах. Я впала й качалась в нестямі по траві, по каміннях, як на смерть поранений звір. Чужі руки поставили мене на ноги й тихий, але прозорий і певний голос ішов мені в саму душу.

- Бачиш, дитино людська! - говорив Джин-Падишах. - Навіть століття, цілі століття!.. Навіть кілька разів пережите тобою земне життя не змінило твого серця. Поміркуй же сама: як же смієш ти хотіти бути з нами? Як же зможеш ти жити межи нас, котрі не знають злости, ненависти, пімсти... Затям собі - на світі нема зла. Є лише непорозуміння. Вертай до людей. Іди й навчись зрозуміти те, чого нині ти ще збагнути не можеш, і тоді знов, може, через століття ти з іншою душею прийдеш до нас...

Я мовчала. Поміж мерехтячих вогненних постав духів, просто крізь все моє ество проходив синій промінь погляду Ель-Азрака. Нарешті я опанувала собою й моя відповідь була суха, як зубний скрегіт:

- Ні, могутній і мудрий Духу! Ми й через століття ще не побачимось вдруге. Бо ти помилився: за ту, раз страчену, правдиву радість життя я ще не поквиталась. Дякую тобі. Ти показав мені більш, як хотів. І я тепер радо вертаю до людей, але ж моя толедська дика буде певнішою в моїй руці...

Сліпуче світло різнуло мене по очах, - і раптом все стихло навкруги. Минули хвилини, - скільки? - не знаю, але ж моє ухо почало вловляти звуки.

В долині журливо гучав Арпачай. Ще десь далі - мекали вівці, бриніла саламурі...

Я знову обережно розплющила очі: узбіччя Кунхуту гладили червоні промені вечірнього сонця, що вже сховалося наполовину за порожевілим Алагезом. А над аулом, де я спинилась, рівними стовпами підносився до зеленого неба легкий, синій димок.

Я прудко звелася на ноги й пішла... до людей.

Примітки

30 Хова - нянька.

31 Цмок - дракон.

32 Ружанець - чотки.

33 Зробити ключку - звернути з дороги.

34 Круцифікс - розп'яття.